

Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar
Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola

HABILITÁCIÓS ELJÁRÁS

**Szervezetközi együttműködések
kapcsolathálózati sajátosságai**

TÉZISEK

Dr. Csizmadia Zoltán, PhD

egyetemi docens

Széchenyi István Egyetem

Petz Lajos Egészségtudományi és Szociális Képzési Intézet

Szociális Tanulmányok Tanszék

2014.

Tartalom

1. Bevezetés	3
2. A témakör elméleti-fogalmi kérdései	5
3. A kutatások módszertani háttere.....	8
4. Kapcsolati hálózatok és innovációs rendszerek regionális sajátosságai (2006-2009)	11
5. Vállalatok együttműködési kapcsolatrendszerei és azok innovációra gyakorolt hatása (2010-2011).....	17
7. Járműipari beszállítói kapcsolatok és hálózatok (2011).....	23
8. Szociális feladatokat ellátó szervezetek együttműködési hálózata a győri várostérségben (2014).....	27
9. A téziszűzethez csatolt tanulmányok listája	33
10. További kapcsolathálózati témájú publikációk	34

1. Bevezetés

Közel egy évtizede bizonyos szisztémát követve kutatom a hazai szervezatközi együttműködések kapcsolathálózati sajátosságait. Elsődlegesen az innovációs képesség és az együttműködési hajlandóság összefüggésrendszerében értelmezett gazdasági alapú kooperációk társadalmi és területi vonatkozásai érdekelték, de ezzel párhuzamosan a fejlesztési intézmények, az innovációs rendszer szereplői és a szociális feladatokat ellátó szervezetek is a kutatásom középpontjába kerültek. Azt szeretném ismertetni, hogy a kapcsolathálózat-elemzés elméleti perspektívájára és módszertanára alapozva miként lehet mélyebben megismerni, megérteni és láthatóvá tenni szervezeti szinten az együttműködési kapcsolatok strukturális és funkcionális jellemzőit, illetve területi alapú sajátosságait. Elképzelésem szerint a közös elméleti szemléletmód, a kapcsolathálózat-elemzés módszertana, az egységesen szervezeti szinten értelmezett elemzési szint, a térségi, területi alapú kérdések visszatérő beépítése összeköti, egy közös keretrendszerbe szervezi a kutatásokat.

A kutatásokat *összekapcsoló szisztéma* négy dimenzióra bontva értelmezhető (1. táblázat). Egyrészt beszélhetünk egy időbeli vonulatról, mivel az első ilyen irányú vizsgálataim 2006-ban kezdődtek meg és több hullámban, öt különálló fázisra tagolódtak. Másrészt megkülönböztethető egymástól az elméleti, fogalmi kérdések tisztázásának a feladata és az empirikus kutatások megvalósítása. Az öt fontos, egymásra is épülő kutatási fázist viszont a kutatás területi fókusza, és az elemzési egységek szervezeti sajátossága alapján is fel lehet osztani. Az országos versus térségi/regionális, illetve a gazdasági versus nem gazdasági alapú szervezeti együttműködések egy olyan négyes felosztású keretet jelölnek ki, amelybe ilyen alapon is elrendezhetőek a vizsgálatok. Országos vizsgálataim az innovációs és beszállítói alapú kapcsolatkora fókuszáltak, a regionális és várostársági fókuszpontú kutatások viszont bizonyos speciális funkciójú intézményi mezők (innovációs támogató rendszer és szociális rendszer) hálózati struktúráinak mélyebb megértését tették lehetővé.

I. táblázat A kutatások időrendi, elméleti, módszertani, területi- és elemzési súlypontjai

I. Elmélet és módszertan ¹	Elméleti kérdések	Módszertani kérdések
– 2008	- Társadalmi kapcsolathálózat-elemzés története, irányjai, dimenziói - Kapcsolati tőke fogalma, formái	- Kapcsolati tőke mérhetőségének kérdései
– 2009 és 2012	- Beágyazottság és verseny hálózati alapjai - Az együttműködés elméletei és dilemmái - Szervezetközi kapcsolatok és hálózatok elmélete - Innovációs kapcsolatok és hálózatok - Hálózati kompetencia - Innovációs mező	- Relációs alapú kvantitatív elemzési módszerek - Hálózati tulajdonságok indikátorai - Kapcsolati mátrixok és gráfok - Kapcsolatok térbeliségének vizsgálata - Hálózati konfiguráció típusok (klaszterelemzés)
– 2011	- Hálózatelméleti paradigma szervezetszociológiai vonatkozásai - Összekapcsoltság következményei - Szervezetközi kapcsolatok és hálózatok újabb elméletei	- Szervezetek kapcsolatrendszerének mérhetősége: méret, összetettség, formalizáltság, hálózatosodás, területei - Kapcsolathálózati „dobozmodell” hazai adaptálása
– 2014	- Új integráló hálózatelméleti keretrendszer - Hálózatok kapcsolati alkotóelemei, alapmodelljei - Hálózati mechanizmusok	- 2009-es módszerek használata
II. Empíria	Szervezeti fókuszpont	
Területi fókuszpont	<i>Speciális szervezeti mező</i>	<i>Vállalti szféra</i>
<i>Térségi, regionális</i>	- Nyugat-dunántúli regionális innovációs rendszer szereplőinek együttműködési hálózata (2007) - Szociális feladatokat ellátó szervezetek együttműködési hálózata a győri várostérségben (2014)	- Nyugat-dunántúli régió vállalatainak együttműködési kapcsolatai (2006)
<i>Országos</i>	---	- Hazai gazdasági vállalkozások innovációs együttműködései (2010) - Járműipari beszállítói kapcsolatok és hálózatok (2011)

Forrás: saját összeállítás.

¹ A megadott dátumok a Tézisfűzethez csatolt tanulmányok megjelenési dátumát jelentik annak érdekében, hogy összekapcsolhatók legyenek a kutatási eredmények a forrásdokumentumokkal.

2. A témakör elméleti-fogalmi kérdései

Kapcsolódó publikációk:

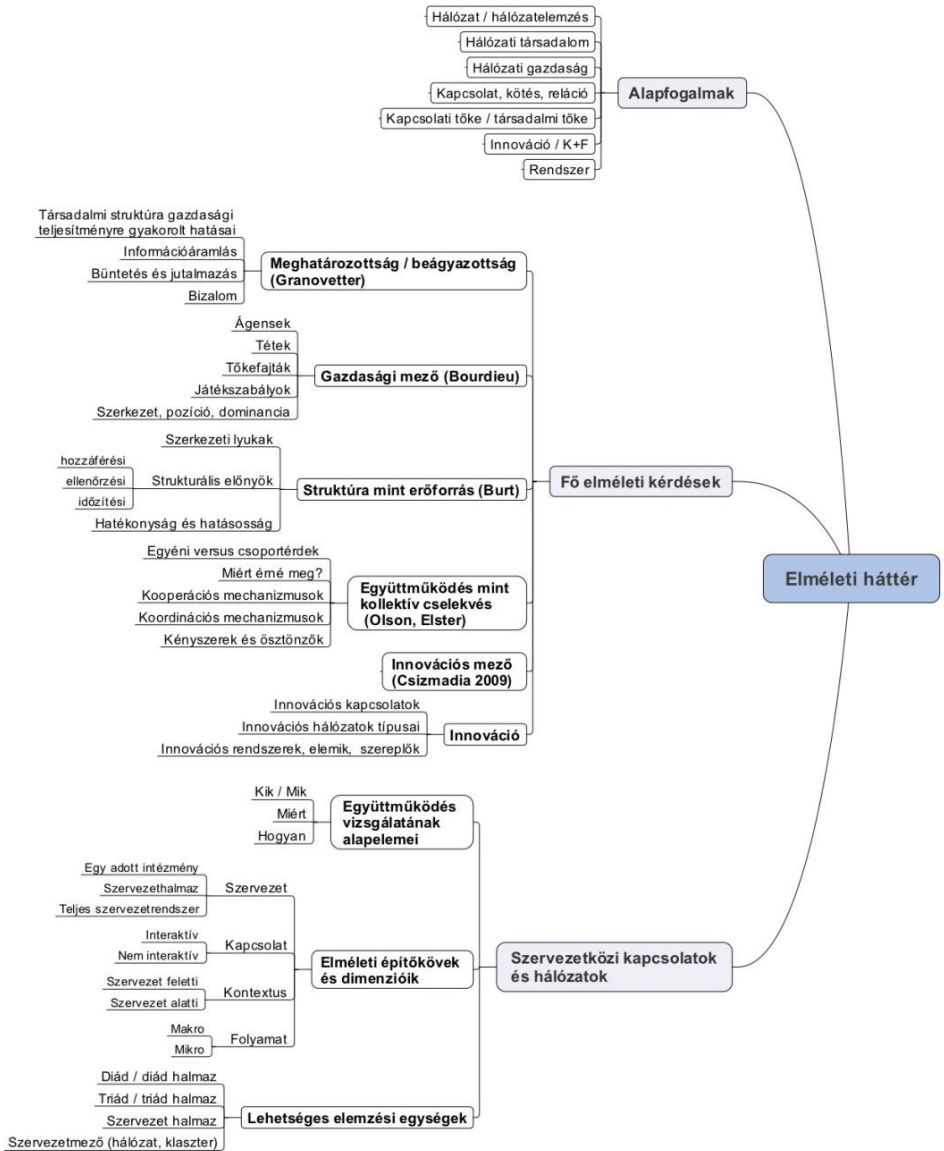
- Csizmadia Zoltán 2008. Kapcsolathálózatok és társadalmi „tökek”. A társadalmi viszonyok felértékelődése a szociológia legújabb szakaszában. In: Némédi Dénes (szerk.): *Modern szociológiai paradigmák*. Budapest: Napvilág Kiadó. 2008. 265–321. p.
- Csizmadia Zoltán 2009. *Együttműködés és újtóképeség. - Kapcsolati hálózatok és innovációs rendszerek regionális sajátosságai*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2009. 255.p. ISBN: 9789639697447.25–65. p.
- Csizmadia Zoltán – Grosz András 2011. *Innováció és együttműködés. A kapcsolathálózatok innovációra gyakorolt hatása*. MTA RKK Pécs-Győr. ISBN:978-963-9899-38-4, 19–49. p.
- Csizmadia Zoltán 2012. Az innováció hálózati alapú megközelítése. In: Hardi T, Nári M (szerk.): *Térszerkezet és területi folyamatok: Tanulmánykötet Rechnitzer János tiszteletére*. Pécs; Győr: MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, 2012. (ISBN:978-963-9899-55-1) 125–146. p.

A hálózatelmélettel, annak gazdaság- és szervezetszociológiai vonatkozásaival kapcsolatos elméleti kérdések tisztázása végigvonul az elmúlt években végzett kutatásaimon. Lényegében egy folyamatos kibontakozási, kibővülési pályáivet követve megalapozta az empirikus kutatási lépéseket. Az elsődlegesen a nemzetközi szakirodalom sarokpontjainak hazai adaptálását megcélzó összefoglaló jellegű munkák fontosságát az indokolta, hogy egy friss társadalomtudományi szemléletmód, és ehhez kapcsolódóan egy teljesen más alapokra épülő módszertani tudás-készlet használata számos fogalmi, értelmezési problémát, bizonytalanságot vont maga után. A hálózat, a kapcsolati tőke, az együttműködés, az innovációs rendszerek cseppfolyós, elasztikus fogalmi komolyan próbára tették az ezekhez kapcsolódó empirikus kutatásokat a kivitelezés szintjén. Ráadásul nem rendelkezünk ezen a vonalon korábbi megalapozó hazai kutatásokkal. A fő cél tehát a fogalmak bevezetése, a szemléletmód tágabb összefüggéseinek rendezése, az e kategóriákban rejlő elemzési és módszertani potenciál áttekintése volt.

Az évek során felépülő elméleti kérdésekkel foglalkozó munkákból összeállt egy egységes, összetett, a lényeges pontokat érintő elméleti-fogalmi keretrendszer és módszertani eszközkészlet, amely biztosította a térségi és országos hatókörű kapcsolathálózati vizsgálataimnak a bázisát. Terjedelmi korlátok miatt kizárólag ennek a keretrendszernek a szerkezetét és alkotóelemi tudom összefoglalni.² A tézisfüzet mellé csatolt kéziratban mutatom be a legfrissebb fejleményeket, a szervezeti szintű kapcsolathálózati kutatási irányzat legújabb, átfogó, integráló célzatú elméleti rendszerét.

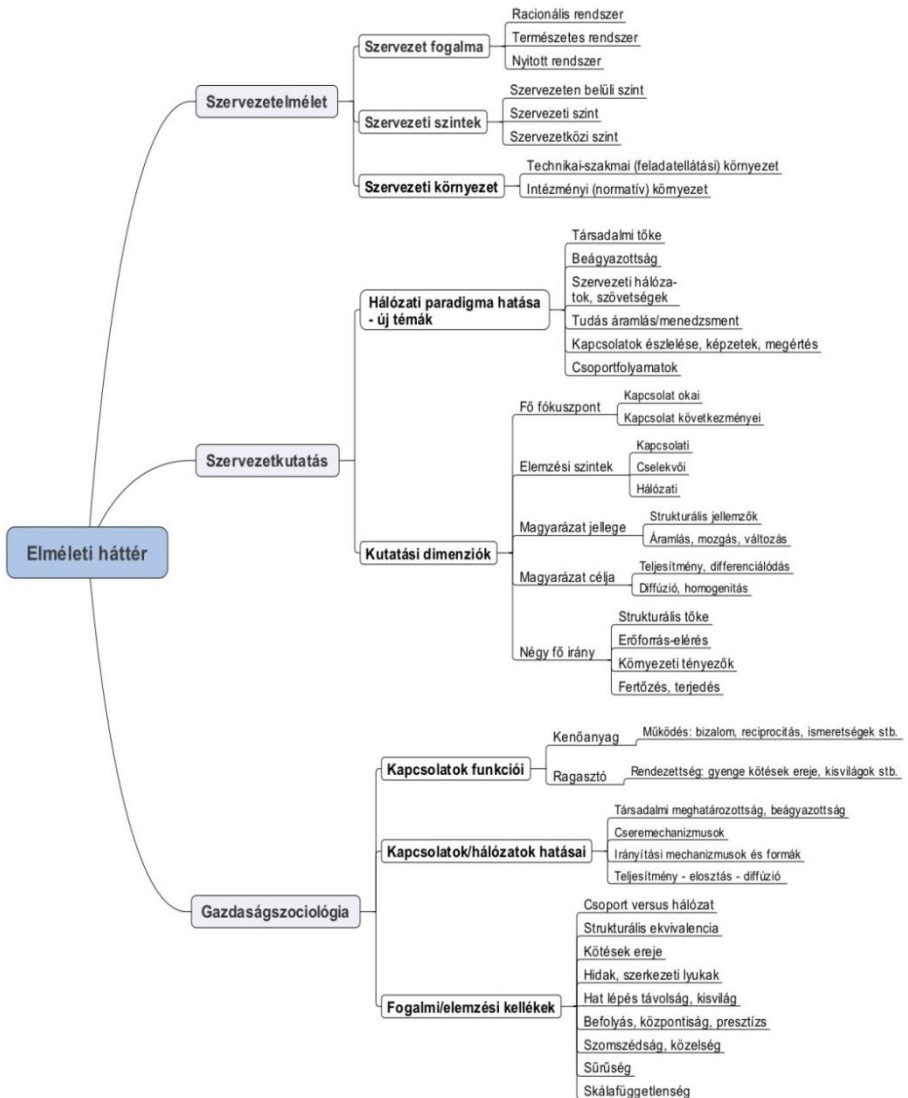
² Az elméleti kérdések kibontásának folyamatát az 1. táblázat időrendben is bemutatja.

1. ábra A szerveztközi együttműködések kapcsolathálazati kutatásának elméleti sarokpontjai

Forrás: Csizmadia 2012: 128-129.

1. ábra (folytatása)

Forrás: Csizmadia 2012: 128-129.

A fenti logikát követő átfogó elméleti rendszerezés esszenciája néhány nagyon egyszerű megállapítás köré szerveződik. Megítélésem szerint főként ezek a szempontok erősítik meg az ilyen tárgyú vizsgálatok, felmérések indokoltságát és értékét. A szervezetközi együttműködési kapcsolatok vizsgálata abból az elméleti feltételezésből indul ki, hogy bizonyos kapcsolathálózati mechanizmusok hatására értékes szerveződési és működési előnyökre tehetnek szert azok az intézmények, amelyek szakmai és társadalmi beágyazódása erősebb és mélyebb. Az ilyen szervezetek több szempontból is előnyösebb helyezte kerülhetnek:

- 1) Erőforrások elérése: hatékonyabban tudják a feladataikat ellátni erőforrásaikat megosztva és kombinálva (termelés, szolgáltatás, információ, innováció összehangolása).
- 2) Koordináció: jobban lehet menedzselni, szabályozni egy szervezet vagy egy hálózati rendszer működését a párhuzamosságok kiiktatása, redundancia csökkentés révén.
- 3) Terjedés, áramlás: gyorsabban és szélesebb körben tudnak áramolni az információk, jó gyakorlatok, innovatív megoldások.
- 4) Adaptáció: a szervezet könnyebben tud alkalmazkodni a külső társadalmi, gazdasági, politikai, jogi bizonytalanságokból fakadó változásokhoz és kihívásokhoz.

Összességében a jobban bekapcsolt, beágyazott, szélesebb kooperációs kapcsolatrendszerű intézmények nagyobb és kiterjedtebb, heterogén szervezeti kapcsolati tőkéjük (rendszer tőke) révén könnyebben tudják ellátni a feladataikat, több információhoz juthatnak hozzá, nagyobb valószínűséggel érik el az újításokat, könnyebben találnak külső forrásokat akár működési, akár fejlesztési feladatok megvalósítása érdekében, valamint jobban alkalmazkodhatnak az új feltételekhez és kihívásokhoz.

3. A kutatások módszertani háttere

A szervezetek közti együttműködések kapcsolathálózati sajátosságainak feltárása módszertani szempontból ötvözi az attribútum alapú és a viszony alapú kvantitatív primer adatszerzési eljárásokat. A két fő adatfelvételi irányt az határozta meg, hogy a szervezetek saját kapcsolatrendszerének összetevőit, a kapcsolatok létét, irányát, gyakoriságát és szubjektív megítélését (kérdőívek), vagy a kapcsolatokból felépülő hálózati szerveződési formák szerkezeti sajátossá-

gait (strukturált interjúk) helyezték a kutatás középpontjába. Ebből fakadóan a vizsgálatok során a két fő módszert a strukturált interjúk (szervezetek közti kapcsolatok hálózati struktúráinak feltárása) és a reprezentatív, kérdezőbiztossal történő kérdőíves adatfelvételek jelentették (vállalatok együttműködési kapcsolatrendszerének sajátosságai). A speciális szervezeti mezőkben végzett hálózati alapú strukturált interjúkra épülő felméréseket, minden esetben feltáró jellegű szakértői interjúk előzték meg a hálózat határainak, alkotóelemeinek minél megbízhatóbb beazonosítása, és a kapcsolati kérdések legoptimálisabb operacionalizálása érdekében.

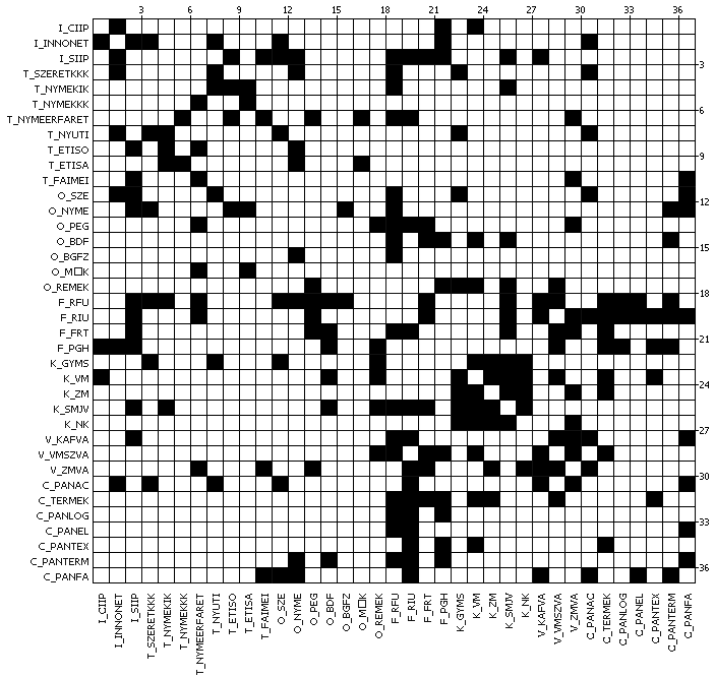
2. táblázat A kutatások módszertani paramétereit

Gazdasági szervezetek	Paraméterek		
Kritériumok	<i>Nyugat-dunántúli régió vállalatainak együttműködési kapcsolatai</i>	<i>Hazai gazdasági vállalkozások innovációs együttműködései</i>	<i>Járműipari beszállítói kapcsolatok és hálózatok</i>
Módszer	Kérdőív	Kérdőív	Kérdőív
Lekérdezés időpontja	2006	2010	2011
Célcsoport	Vállalkozások	Vállalkozások	Vállalkozások
Térbeliség	Nyugat-Dunántúl	Országos	Országos
Minta elemszáma	303	1875	118
Alapsokaság	1776	32 980	kb. 180-200
Megkérdezettek aránya	18%	6%	kb. 60%
Reprezentativitás	ágazat, méret, megye	ágazat, méret, régió	gépjárműgyártásban érdekelt
Speciális kritériumok	legalább 5 fős	legalább 10 fős	legalább 10 fős, járműipari beszállító
Adatbázis típusa	attribútum alapú, SPSS	attribútum alapú, SPSS	attribútum alapú, SPSS
Nem gazdasági szervezetek	Paraméterek		
Kritériumok	<i>Nyugat-dunántúli regionális innovációs rendszer</i>	<i>Szociális intézményrendszer a győri város térségben</i>	
Módszer	Strukturált interjú	Strukturált interjú	
Időpont	2007	2013	
Célcsoport	Innovációs rendszer tagjai	Szociális feladatokat ellátó intézmények	
Térbeliség	Nyugat-Dunántúl	Győri és a szomszédos 7 kistérség	
Elemsszám	37	49	
Feltáró szakértői interjú	4db	3db	
Adatbázis típusa	Kapcsolati mátrix, NETMINER	Kapcsolati mátrix, UCINET	

Forrás: saját összeállítás.

A hálózatelemzés módszertani újdonságát – szemben a hagyományos, változó-attribútumokra épülő adattáblákkal – az jelenti, hogy a megfigyelési egységek egy szimmetrikus kapcsolati mátrixba rendezve jelennek meg (egyszerre a sorokban és az oszlopokban), és a mátrix cellái tartalmazzák a köztük fennálló relációk jellemzőit numerikus kódok formájában (példa gyanánt, lásd 2. ábra).

2. ábra A regionális innovációs intézményrendszer hálózati mátrixai - A projekt alapú együttműködési kapcsolatok alaplámatríxa

Forrás: Csizmadia 2009: 231.

Jelen esetben a 0-1 kódolást a sötét és világos négyzetek szimbolizálják. Az innovációs és a szociális rendszer együttműködési hálózatának különböző rétegei (kapcsolattípusai) ilyen mátrixok formájában rögzíthetők. Ahány kapcsolatfajta, annyi különálló adatmátrix alkotja az elemzés alapját. A hálózati mutatók és a szociográfok a NETMINER³ és a UCINET⁴ szoftverek segítségével készültek.

³ <http://www.netminer.com/index.php>

⁴ <https://sites.google.com/site/ucinetsoftware/home>

4. Kapcsolati hálózatok és innovációs rendszerek regionális sajátosságai (2006-2009)

Kapcsolódó publikációk:

Csizmadia Zoltán 2009. *Együttműködés és újítóképesség. - Kapcsolati hálózatok és innovációs rendszerek regionális sajátosságai.* Budapest: Napvilág Kiadó, 2009. ISBN: 9789639697447.81–201. p.

A doktori disszertáció alapozta meg azt az első szisztematikus és átfogó vizsgálatot, amely egy tervezési-statisztikai régió szintjén mutatta be a térségben működő vállalkozások együttműködési kapcsolatainak összefüggését az innovációs készséggel és képességgel (együttműködés és újítóképesség kapcsolata), valamint az innovációt támogató regionális innovációs rendszer szereplőinek kapcsolathálózati alapú szerveződési struktúrájában megfigyelhető mintázatokat.

Kutatási probléma, kérdésfelvetések, hipotézisek:

A kutatási probléma (KP)	
KP1:	A hazai innovációs környezet különböző szintjein nem ismerjük pontosan a gazdaság társadalmi beágyazódásának mechanizmusait. Nem tártuk fel, és nem elemeztük kellő alaposítással a szervezetek közötti kapcsolatokat és a rendszertervezés és rendszerszervezés alapját jelentő adottságokat, hiányosságokat az ország egyetlen régiójában sem.
Hipotézisek (H)	
H1:	A nyugat-dunántúli régió (és az ország legtöbb régiójának) innovációs folyamataiban mérsékelt szerepe van a társadalmi-intézményközi kapcsolathálózatokra épülő, általuk koordinált különböző típusú és funkciójú szervezetközi együttműködéseknek.
H2:	Amennyiben előfordulnak, akkor is gyengék, esetlegesen és instabilak a vállalatközi, vállalati-kutatóintézeti, vállalati-egyetemi együttműködések.
H2:	Az innovációs folyamatok legtöbbje izolált vagy csak kezdetlegesen hálózatosodott struktúrájú, eddig inkább együttműködési párok és nem többszereplős kooperációs hálózatok formálódtak ki a térségben.
H4:	A régió innovációs rendszerén belül a tudástermelő és -közvetítő intézményeknek a leggyengébb a beágyazódása.
A kutatás alapkérdései (AK)	
AK1:	Milyen szerepe van az intézményközi kapcsolatoknak és az ezekből létrejövő hálózatoknak egy térség újítóképességében?
AK3:	Mi az oka az együttműködések elmaradásának és esetlegességének?
AK4:	Beszélhetünk-e létező, működőképes regionális innovációs rendszerről a térségben vagy ez csak gondolat-konstrukciónak tekinthető?

Forrás: Csizmadia 2009:82-84.

Fontosabb eredmények:

Az egyik legfontosabbnak tartott következtetés az, hogy másfél évtizedes időszak alatt sem figyelhető meg a vállalatközi együttműködésekben dinamizálódás. Kiszámú és főként kétszereplős kooperációk a jellemzők, hiányoznak az összetett fejlesztési, innovációs hálózatok, ráadá-

sul az együttműködő vállalkozások nagyobbik hányada főleg zárt, a gazdasági/piaci mezőn belüli partnerekkel rendelkezik. Így az elmúlt évek során csupán kisszámú cégcsoport integrálódott a regionális innovációs rendszerbe. A felmérés másik üzenete rendszerszinten jelenik meg. A vizsgálat időpontjában még nem beszélhettünk működő regionális innovációs rendszerről, viszont formálódó hálózatról már igen. A struktúra fő problémája az, hogy néhány szereplő fogja össze, és kevés nyoma van az alulról szerveződő komplexebb kooperációknak.

3. táblázat A kutatás legfontosabb következtetései

2. Vállalati együttműködések	3. A rendszer egésze, mint hálózat
2. 1. A K+F kapcsolatrendszer a legtöbb cégnél egykomponensű, alapvetően beszállító- és vevő-, illetve ügyfélcentrikus.	3. 1. A regionális innovációs intézményhalmaz valóságos hálózatnak tekinthető, azonban nem beszélhetünk működő rendszerről.
2. 2. Kimutatható az összefüggés a térbeli közelség és az együttműködés valószínűsége között: a térben legközelebbi lokális zóna pozitív befolyásoló szerepű.	3. 2. Szorosabb szervezetenkénti relációk főleg speciális és időben kötött projektekhez, pályázati aktivitáshoz kapcsolódnak.
2. 3. Az egyetemekkel, innovációs és technológiai központokkal, vállalkozásfejlesztési szervekkel együttműködő – amúgy kis számú – gazdasági szereplő elsődlegesen a régióban elérhető intézményekkel alakított ki kapcsolatot.	3. 3. Kis sűrűségű, alapvetően centralizált hálózat képe tárul elénk.
2. 4. A regionális információáramlás két legfontosabb komponense az individuális kapcsolati tőke és az ügyfelek/vevők visszajelzése.	3. 4. A hálózat magját a fejlesztési szervezetek, néhány aktívabb kamara és vállalkozásfejlesztési alapítvány, innovációs központ és egy klaszterszervezet alkotja.
2. 5. Az innovációs hajlam szignifikánsan differenciálja az információs szükségletek képében értelmezett kapcsolatigényt. Az innovatív cégek információéhsége jóval nagyobb és heterogénebb forrásbázisra épül.	3. 5. A centrális helyzetű szereplők nagy része az innovációs ügynökség tagjaként egymással szoros kapcsolatban áll, egyfajta hálózaton belüli hálózatot alkot.
2. 6. A fejlesztés- és újításhajlamos vállalkozások a régióban fokozottabban függenek az innovációs szolgáltatásoktól, összetettebb csomagokban gondolkodnak, egyszerre több szolgáltatást vesznek igénybe.	3. 6. Nem látni nyomát a rendszerben az innovációpolitikai ösztönzéstől független kooperációs konfigurációknak. Az oktatási-képzési, valamint a kutatási mező szereplői nem integráns részei a hálózatnak.
2. 7. A jelenlegi kulcsszereplők a nagyvállalatok és a kisméretű, tudásintenzív fejlesztő cégek. Főleg a tőkeerőséggel, a tudás- és fejlesztésorientált attitűddel függ össze az együttműködési hajlandóság.	3. 7. Az elmúlt évek felülről irányított szervezeti reformja adja az alapot ahhoz, hogy valóságos hálózatról beszélhessünk, az ügynökségek nélkül a tudomány és oktatás szereplői könnyedén leszakadnának a rendszerről.

Forrás: Csizmadia 2009:188-198.

Az innovációs rendszer gazdasági ágenseinek együttműködési kapcsolatai esetében a következő tényezők érdemelnek figyelmet. A vállalkozások (elsődlegesen termék-) fejlesztési együttműködéseinek száma napjainkban is alacsony, hasonlóan a korábbi felmérések eredményeihez. Mélyebbre ásva kiderül, ennél nagyobb problémát jelent az, hogy még ezek a kötések is általában csak egy irányba mutatnak, többnyire piacorientáltak. A fejlesztési kapcsolatrendszer a legtöbb cégnél egykomponensű, alapvetően beszállító- és vevő-/ügyfélcentrikus. Ráadásul az együttműködési partnerek tényleges száma is alacsony (átlagosan 1–3 szervezet). Az innovációs rendszer többi komponense marginális szerepet játszik. A nagyon diverzifikált összetételű, kisméretű együttműködő elit közös tulajdonsága a kiugróan magas árbevétel. Csupán az innovatív cégek tizede írható le komplex, többirányú és nagyobb partnerkörrel jellemezhető kooperációs elitként a régióban. A vállalati és az innovációs szolgáltató-, tudástermelő és tudásközvetítő szféra közötti összefonódás töredezett és gyenge, azért nyomon követhető, méghozzá két márkánsan különböző szereplőhalmazon keresztül. A jelenlegi kulcsszereplők a nagyvállalatok és a kisméretű, tudásintenzív fejlesztő cégek. A magyarázó változók szempontjából új tényezők nem merültek fel, az együttműködési hajlam a – korábbi kutatásokban is érintett – tökeerősséggel, a tudás- és fejlesztésorientált attitűddel függ össze leginkább.

Új összefüggésekre világított rá a *térbeli közelség és az együttműködések területi szerveződésének logikáját* elemző rész. Kimutatható volt a kapcsolat a térbeli közelség és az együttműködés valószínűsége között, ebben a lokális zónának különösen fontos szerepe van. Komplex kapcsolatrendszerek a legnagyobb eséllyel szintén a lokális 20–30 kilométeres övezeten belüli szervezetekből alakulnak. A partnerek területi elhelyezkedése megerősíti a behatárolt, kisebb léptékű téralakzatban szerveződő innovációs folyamatok hatékonyságát. Az eredmények azonban arra is rámutatnak, hogy a regionális keret nem egyértelmű szervezőelve a kapcsolatok térbeli meghatározottságának. Alapvetően a szűkebb, lokális intézményzóna láthatósága és elérhetősége mutatkozik meg a kapcsolatrendszer komplexitástól függetlenül. A regionális innovációs rendszer szempontjából a vizsgálat legfontosabb újdonsága az, hogy az egyetemekkel, innovációs és technológiai központokkal, vállalkozásfejlesztési szervekkel együttműködő gazdasági szereplők (21–24 százalék) elsődlegesen a régióban elérhető intézményekkel alakítottak ki eddig kapcsolatokat. Itt érezhető a legerősebben a tér kapcsolatteremtő és -formáló szerepe. Ebben az esetben tisztán megjelenik a korábban leírt fővárosi koncentrációval ellentétes

fokozott figyelem a régió tudástermelő és innovációt támogató intézményrendszerére irányulóan. Ebben a vonatkozásban a sztenderd, globális léptékű szakértelem mellett a helyi ismeretek és összeköttetések egyértelműen értékőbbséget jelentenek.

A regionális *információáramlás* két legfontosabb komponense az individuális kapcsolati tőke és az ügyfelek/vevők visszajelzése. Az innovációs rendszer tudástermelő, -közvetítő és -szolgáltató típusú nem piaci szereplőinek a súlya az információáramlásban alacsony, a cégek háromnegyedénél nem jelennek meg információforrásként. A régió tipikus vállalkozása versenyképessége érdekében az interperszonális kapcsolathálózati erőforrásaira és a funkcionális szempontból legfontosabb partnereire, az ügyfeleire és a beszállítóira fókuszál. Az innovációs hajlam szignifikánsan differenciálja az információs szükségletek képében értelmezett kapcsolatigényt. Az innovatív cégek információéhsége jóval nagyobb és heterogénebb forrásbázisra épül, a tipikus régiós vállalkozás piacorientált látómezőjénél komplexebb szerkezet jellemzi. Viszonylag jól körülhatárolható az információs kapcsolatrendszer szerkezetében az összetett információáramlás hálózataiba beágyazódók szűkebb csoportja (10–15 százalék), a kizárólag termelési-szolgáltatási információáramlást igénylő cégek nagyméretű blokkja (50–60 százalék), és a szintén komoly arányban előforduló elszigeteltek köre (30 százalék).

A *szolgáltatási szükségletekből fakadó kapcsolatok* elsődlegesen a különböző tanácsadásokon, termékminősítésen és -vizsgálaton, lízinglehetőségeken és hitelügyleteken, illetve a pályázati rendszerekhez kötődő szolgáltatásokon keresztül épülhetnek ki, mivel erre van a legnagyobb kereslet. A fejlesztés- és újításorientált vállalkozások a régióban nemcsak fokozottabban függenek a szolgáltatások elérhetőségétől vagy éppen hiányától, hanem összetettebb csomagokban is gondolkodnak, egyszerre több szolgáltatást vesznek igénybe. A rendszer integrációjában az alap- és a speciális szolgáltatási igényeknek különböző funkcióik vannak, a szolgáltatási relációk azonban a regionális innovációs rendszer formálódásában jelenleg még nem jelentenek komoly kohéziós erőt. Az eddigi és a jövőben várható vállalati szükségletek előfordulási valószínűsége és összetétele alapján a fiatalabb, a magasabb árbevételű, a fejlesztésorientált, elsődlegesen külföldi piacokra termelő, hazai és külföldi tulajdonú, nagy- és közepes méretű vállalatok léptek fel eddig, és lépnek fel a jövőben is olyan igényekkel, amelyek kapcsolódási pontot teremtenek a termelői és szolgáltatói szféra között.

Ha alaposabban meg akarjuk érteni a jelenlegi helyzetet, akkor *az innovációs intézményrendszer hálózati struktúrája* árulkodó lehet. A hét intézményszegmensből felépülő halmaz

valóságos hálózatnak tekinthető, az elmúlt években beindított innovációs „reformprogramok” azonban alaposan átalakították a regionális innovációs rendszer korábbi struktúráját. Egyrészt új szereplők léptek be a hálózatba, másrészt olyan forrásszerzési, -elosztási és ellenőrzési mechanizmusok jelentek meg decentralizált formában, amelyek új szerepeket generálnak és az együttműködések hajtómotorját is jelentik. Szorosabb szervezetközi relációk főleg speciális és időben kötött projektekhez, pályázati aktivitáshoz kapcsolódnak. A projektkörnyezet nagyon komoly kapcsolatteremtő mechanizmusnak tűnik. A 25 szervezetközi kapcsolódási forma öszszefonása, három alaptípusra bontása ellenére is kisszerűségű, alapvetően centralizált hálózat képe tárul elénk, amelyben nagyok az intézmények én-hálózatának mértékében megfigyelhető különbségek, és csak egy szűk kisebbség tekinthető aktív szereplőnek a rendszerben.

A kutatás másik újszerű eleme az együttműködési hálózatokon belüli pozíciókkal, centrális és periférikus lokalizációs paraméterekkel foglalkozó rész. Az eredmények a hazai regionális innovációs rendszerek ilyen mélységében még nem elemzett problémáját tárják fel. A hálózat tagjainak *elérhetősége* nem egyenletes. Vannak olyan szervezetek, amelyek jelenleg csak közvetett szálakon keresztül tudnak érintkezésbe lépni a többiekkel. A szervezeti profil szerint az elérhetőségben markáns különbségek vannak a rendszer egyes szektorai között. Itt a hálózat gyenge pontját a tudástermelő és -közvetítő intézmények jelentik. A rendszer adott szerveződési szintjén a *hálózat magját* a fejlesztési szervezetek, néhány aktívabb kamara és vállalkozásfejlesztési alapítvány, innovációs központ és egy klaszterszervezet alkotja. A centrális helyzetű szereplők nagy része az innovációs ügynökség tagjaként egymással szoros kapcsolatban van, egyfajta hálózaton belüli hálózatot alkot. Összességében néhány intézményesített kooperációra épülve, a pályázati, támogatási rendszer követelményeiből fakadó relációk alapján körvonalazódnak a rendszer központi szereplői. Az egyetemi és kutatási szektor tagjai, illetve az újonnan szerveződő klaszterek még nem mérvadó hálózati pontok. A rendszerben nem látni nyomát az innovációpolitikai ösztönzéstől független kooperációs konfigurációknak. Bármelyik hálózati síkot is vesszük alapul, és bármilyen központi mutatót alkalmazunk is, az oktatási-képzési, kutatási mező szereplői inkább csak bekapcsolódó ágensei a központi magra épülő szerkezetnek, nem pedig integráns részei. A kevésbé koherens, kifelé is nyitott központi szereplők több csoportalakzatban szerepet vállalva adják a hálózat centrumát. Emellett már létezik néhány összetett szerkezetű, azonban inkább zártabb, főleg csak egymással kooperáló elemeket tartalmazó együttműködési alhálózat, ezek integrálják a rendszer különböző intézménytípusait.

A harmadik újszerű eredményeket felvonultató témakör az innovációs rendszer intézmény-csoportjainak szintjén értelmezett úgynevezett *interszektoralis kapcsolatok konfigurációjának feltérképezése*. A hasonló funkciójú intézményekkel több intézménycsoportnál is aktívabb az együttműködési hajlandóság (homofília). Az innovációs rendszer intézménytípusai ennek ellenére alapvetően nemcsak a hasonló jellegű szereplőkkel állnak összeköttetésben, hanem nyitottak más szegmensek felé is, tehát nem jellemző a szegregálódás. Kivételt jelentenek a kutatás-fejlesztési intézmények és a klaszterek, ahol jóval magasabb a kohéziós index, így most még zártabb, más intézménytípusokkal ritkábban kooperáló csoportoknak tekinthetők. Különösen problémás a K+F szektor, mivel itt a csoporton belüli egymás közötti együttműködési sűrűség is alacsony. Ha az egyes *intézményszektorok között* keressük a legszorosabb összefonódásokat, akkor a következő párosok emelkednek ki: az innovációs és fejlesztési intézmények, a fejlesztési és vállalkozásfejlesztési intézmények, a fejlesztési és klaszterszervezetek. Látható tehát, hogy a szervezettípusok közötti relációk esetében is a rendszer integráló elemének a fejlesztési ügynökség, és az innovációs ügynökség által dominált intézményhalmaz tekinthető. A kutatási és a felsőoktatási intézmények bevonásának szintje minimális, alapvetően a központi fejlesztési szervezetekkel valósul meg. Nagy vonalakban tehát elmondható, hogy az elmúlt évek felülről irányított szervezeti reformja jelenti az alapot ahhoz, hogy integrált hálózatról beszélhessünk, az ügynökségek nélkül leszakadnának a rendszerről a tudomány és az oktatás szereplői. Sőt a kutatási és a képzési szféra reprezentánsai még a lazább információs-szakmai alapú kooperációs szinten sem ágyazódnak be kellően a regionális innovációs rendszer kapcsolathálózatába.

5. Vállalatok együttműködési kapcsolatrendszerei és azok innovációra gyakorolt hatása (2010-2011)⁵

Kapcsolódó publikációk:

Csizmadia Zoltán – Grosz András 2011. *Innováció és együttműködés. A kapcsolathálózatok innovációra gyakorolt hatása.* MTA RKK Pécs-Győr. ISBN:978-963-9899-38-4. (saját részek: 1. 4. 5. fejezet)

Csizmadia Zoltán 2012. Az innováció hálózati alapú megközelítése. In: Hardi T, Nárai M (szerk.): *Térszerkezet és területi folyamatok: Tanulmánykötet Rechnitzer János tiszteletére.* Pécs; Győr: MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, 2012. (ISBN:978-963-9899-55-1) 125–146. p.

A sikeres innováció és a versenyképesség napjainkban egyre jobban függ attól, hogy az innovációs rendszer szereplői, és különösen a gazdasági szereplők, miként tudnak bekapcsolódni a lokális, regionális, nemzeti és globális szinten szerveződő különböző funkciójú és struktúrájú hálózatokba. Úgy is mondhatnánk, hogy a versenyképesség és az újítóképesség elengedhetetlen feltétele a kooperációk szükségességének és értékének (előnyeinek) a felismerése, valamint az együttműködések kialakítása, fenntartása és fejlesztése.

Magyarországon a szervezetközi hálózatok és az intézmények közti együttműködések kutatása a kezdeti lépések megtétele után *nem jutott el az átfogóbb, mélyebb összehasonlító vizsgálatok szintjéig.* Pedig a nemzeti innovációs rendszer és a regionális innovációs rendszerek gondolata és innováció-politikai realitása egyre inkább igényelné az olyan országos léptékű empirikus társadalomtudományi kutatásokat, amelyek arra keresik a választ, hogy *milyen az innovációs rendszer tagjainak együttműködési hajlandósága, konkrét kooperációs tevékenysége, a gazdasági és fejlesztési hálózatok szerveződési szintje, struktúrája.* Ezen leíró elemek mellett a kérdéskör ágazati és területi differenciáltságának feltárása is elengedhetetlen, mivel ezen információk hiányában nem lehet eldönteni, hogy a gazdaság mely szegmenseiben és az ország mely régióiban lenne célszerű egymástól eltérő funkciójú, és ebből fakadóan talán célzottabb, a helyi adottságokkal és igényekkel kompatibilisebb beavatkozásokat megtervezni.

A kutatás *célja* egy olyan kérdőíves, reprezentatív, országos felmérés elkészítése volt a hazai kis- és közepes méretű vállalkozások körében, amely alapján bemutathatók a cégek innovációs kapacitásainak jellemzői, a gazdasági és innovációs együttműködések kapcsolathálózati paramé-

⁵ Készült „A kapcsolathálózatok innovációra gyakorolt hatása, a gazdasági együttműködések területi és ágazati különbségei a hazai KKV-szektorban” című kutatási projekt keretében. A kutatási projekt a Nemzeti Innovációs Hivatal (NIH) támogatásával a Baross Gábor Program INNOTARS_08 pályázata keretében valósult meg. A támogatás forrása a Kutatási és Technológiai Innovációs Alap (KTIA) volt. Pályázati azonosító: NETINNOV.

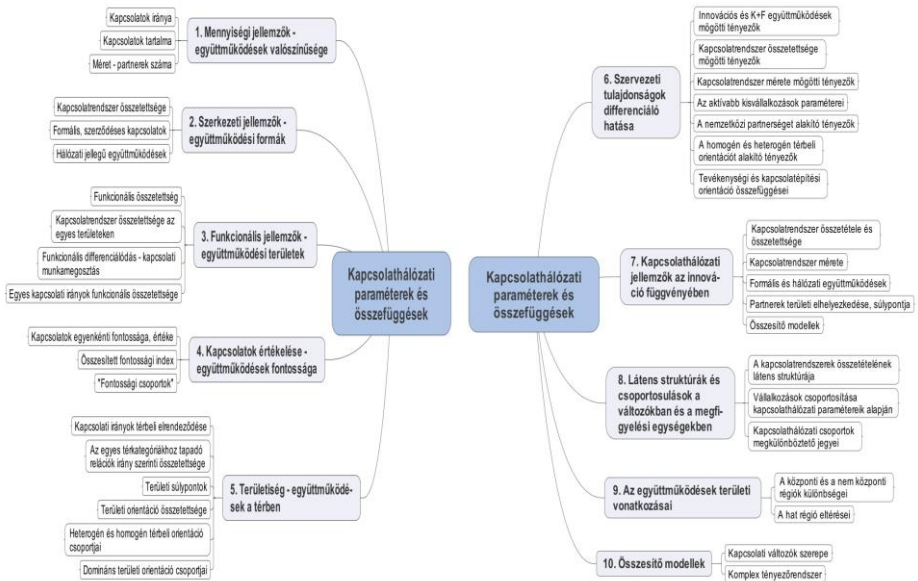
terej, az ágazati és területi különbségek mintázata, az együttműködések akadályozó tényezők köre.

Kutatási probléma, kérdésfelvetések:

A vizsgálat kapcsolathálózati vonatkozású alapkérdései:

AK1:	Milyen a hazai vállalkozások, különösen a KKV-k együttműködési aktivitása?
AK2:	Milyen összefüggések figyelhetők meg a gazdasági szervezeteknél az innovációs és az együttműködési aktivitás sajátosságai között?
AK3:	Milyen alapvető szervezeti, ágazati és területi különbségek figyelhetők meg az innovációs aktivitás és az együttműködés területén?

3. ábra A kutatás kapcsolathálózati elemzési dimenziói és kérdéskörei

Forrás: Csizmadia – Grosz 2011: 61.

A vizsgálat fontosabb kutatási kérdései (összesen kb. 30 kérdés köré szerveződött a téma tárgyalása):

EK1:	A különböző típusú szervezetek mekkora valószínűséggel jelennek meg együttműködő partnerként a vállalkozások kapcsolatrendszerében?
EK2:	Milyen a különböző együttműködési célok előfordulási valószínűsége? Mely tevékenységek esetén gyakoribb a külső együttműködő partner „igénybevétele”?
EK3:	Mennyire összetett, mennyire sokoldalú a vállalkozások kapcsolatrendszere?
EK4:	Átlagosan egyszerre hány szervezettípus alkotja a cégek kooperációs szervezeti környezetét?
EK5:	Milyen logikát követve épülnek be, lépnek be új szereplők a kapcsolatrendszer összetettségének növekedésével?
EK6:	Megfigyelhető különbség az összetettségi mutatóban a kapcsolatrendszer funkcionális/tartalmi rétegeiben?
EK7:	Átlagosan hány együttműködő partnere van egy vállalkozásnak?
EK8:	A hazai vállalkozások körében mit értünk nagy együttműködési partnerkörön?
EK9:	Milyen a partnerszám differenciálódása a partnerszervezet típusa szerint?
EK10:	Milyen a kapcsolatrendszer összetétele a típusonkénti partnerszám adatai alapján? Kik a meghatározó súlyú együttműködő partnerek?
EK11:	Milyen irányú és erejű kapcsolatrendszer összetettsége és a mérete közti összefüggés?
EK12:	Milyen alapon csoportosíthatóak a hazai vállalkozások kapcsolatrendszerük mérete és összetettsége alapján? Hány csoport lehetséges, és mekkora a kiemelkedő kapcsolathálózati tulajdonságokkal rendelkező vállalkozások köre?

Fontosabb eredmények:

Napjainkban a szervezetek közti együttműködés már nem kivétel, hanem alapvető tulajdonsága és cselekvési formája a legtöbb gazdasági szereplőnek. A teljesen izolált szervezetek száma minimális: szinte minden vállalkozásnál a szervezeti környezetbe való beágyazódás releváns kérdés, és empirikusan ellenőrizhető is. Az egyes szervezettípusok előfordulási valószínűsége a potenciális együttműködő partnerek között nagyon különböző, és világos rangsort mutat. *A legnagyobb valószínűséggel a beszállítókkal és az ügyfelekkel működnek együtt a cégek.* A hazai vállalkozások kooperációs kapcsolataiba vagy hálózataiba a legkisebb arányban viszont a tudástermelésben- és átadásban érdekelt szereplők, illetve az innovációt segítő intézmények épülnek be.

A kapcsolatok tartalma, célja alapján a mindennapi tevékenységhez kötődő inputtényezők hatékony elérése, biztosítása, megosztása érdekében alakítanak ki együttműködéseket a vállalkozások más szereplőkkel. A legtöbb vállalkozás nagy eséllyel támaszkodik külső szereplőre az információszerezés és bizonyos szolgáltatások ellátása esetén is, így az információs és szolgálta-

tási alapú kooperációs csatornák kutatásának is egyre fontosabb lesz a szerepe a jövőben. Továbbra is szükséges gazdaságfejlesztési, innováció-politikai szempontból a közvetítő, hídképző szervezetek, a gazdasági szereplőket az innovációs rendszerbe bekapcsoló intézmények támogatása, mert *jelenleg a legtöbb szerkezeti lyuk itt figyelhető meg a kapcsolatrendszerek szempontjából.*

A vállalkozások kapcsolatrendszerének összetettsége alapvető különbségeket mutat. Átlagosan három szervezettípussal állnak kapcsolatban a cégek. A leginkább összetett szervezeti kooperációs környezet az információszerzés és a külső szervezetek által nyújtott szolgáltatások kapcsán jelentkezik. Ezek azok az inputok, amelyeket a leginkább összetett kapcsolatrendszeren keresztül igyekeznek „megszerezni” a hazai vállalkozások. Követve a gazdasági keretfeltételeket *a heterogenitás növekedésével tudnak csak belépni az együttműködési kapcsolatrendszerekbe a nem piaci jellegű szereplők.* A tipikus belépési láncolat az összetettség növekedésével a következő: beszállítók és ügyfelek – versenytársak vagy más vállalkozások – fejlesztési és szakmai szervezetek – hatóságok, hivatalok – egyetemek – innovációt segítő intézmények és kutatóhelyek.

A tipikus kapcsolathálózati méret 24 és 25 együttműködő partnerre terjed ki a mintába került vállalkozások esetében. A kapcsolatok számának belső megoszlása alapján egyértelművé vált, hogy *a beszállítók, alvállalkozók, versenytársak és az ágazati partnerek alkotják a magját ezeknek a vállalati kapcsolatrendszereknek.* Az így számolt szerkezeti összetételi arányok a vállalkozások szervezetközi kapcsolatainak egyik legnagyobb hiányosságára világítanak rá: *a cégek többségének lényegében minimális a kifelé irányuló, a szűkebb gazdasági erőterén túlmutató kötése, így nemcsak irány, de fajsúly, mennyiség szerint is nagyon korlátozottak az együttműködési lehetőségeik,* akár információkról, ötletekről vagy konkrétabb erőforrások megosztásáról van szó. Lényegében nemcsak az a probléma, hogy a legtöbb cég beágyazódási csatornáinak a rendszere homogén, hanem mennyiségi szempontból is korlátozottak a kooperációs lehetőségeik a koncentrált összetettségi mintázat miatt, különösen a nem piaci szereplők irányába.

Összekapcsolva az összetettség és a méret mutatóját, lehetővé vált *a hazai gazdaság szereplőinek az osztályozása,* ami rávilágított arra, hogy a cégek egyharmada tekinthető jobban beágyazott szereplőnek, de igazból csak a vállalkozások 13%-a rendelkezik sokszínű, összetett és kellően nagyméretű együttműködési kapcsolatrendszerrel.

A formális, szerződéses együttműködési kapcsolatok ma már a legtöbb cég életében előfordulnak. Elsődlegesen a közvetlen, akár napi szintű interakciókra épülő és kiemelkedő fontosságú partnerekkel (beszállítók, alvállalkozók, ügyfelek, vásárló) formalizálják az együttműködéseiket. *A hálózati jellegű együttműködési forma viszont csak ritkán alkalmazott kooperációs eszköz a legtöbb vállalkozás életében* (főleg a beszállítók, szakmai szervezetek, gazdaságfejlesztési aktorok esetében). Csak a vállalkozások 14%-a tagja valamilyen komolyabb együttműködési hálózati szerveződési formának, továbbá problémát jelent az is, hogy többségük legfeljebb csak egy hálózati együttműködési formában vett részt a vizsgált időszakban. *A hálózatokban való részvétel valószínűsége összefügg az együttműködés céljával, tartalmával is, elsődlegesen az innováció, K+F és az információáramlás esetében értékelődnek fel a hálózati megoldások.*

A területi elhelyezkedés szempontjából is alapvető különbségek figyelhetők meg a gazdasági szervezetekkel és a nem gazdasági szervezetekkel kialakított relációkban. A nemzetközi együttműködő partnerek felé irányuló kapcsolatok nagyon kis valószínűséggel fordulnak csak elő a mintában, és főleg a beszállítók, alvállalkozók, ügyfelek és vásárlók esetében realizálódnak. *A legnagyobb valószínűséggel helyben alakítottak ki a cégek valamilyen kapcsolatot, együttműködést.* Szinte minden kapcsolatirány esetében a lokális elhelyezkedésű partnerek előfordulási rátája a legmagasabb, és *a térbeli távolság növekedésével arányosan csökkennek az előfordulási valószínűségek.* Az eredmények alapján egyértelműen megállapítható a térbeli közelség és az erre épülő személyes kontaktusok kapcsolatokat alakító hatása.

A gazdasági szereplők többsége együttműködési kapcsolatait szempontjából nemzetközi értelemben izolált, akik pedig rendelkeznek ilyen partnerekkel, azok sem alapozzák ezt a beágyazódást egy összetett kapcsolatrendszerre. A nemzetközi piacokra orientálódó közepes vagy nagyméretű, sok esetben külföldi tulajdonú vállalkozások elsődlegesen a fő funkciójukhoz kapcsolódó stratégiai gazdasági partnereikkel alakítanak ki nemzetközi együttműködési relációkat. A szervezeti környezet egyéb potenciális ágensei gyakorlatilag kimaradnak a „játékból”.

Milyen tényezők növelik a mélyebb gazdasági-társadalmi beágyazódás valószínűségét? Napjainkban a vállalatok mérete (és az ebből fakadó gazdasági, piaci sajátosságok) az elsődleges determináló tényező ebben a kérdésben. A magyarázó változók többségükben együtt mozogtak mindegyik kapcsolathálózati paraméter esetén. *A nagyobb foglalkoztatotti állomány, a külföldi tulajdoni hányad, a cégcsoporthoz tartozás, beszerzés vagy értékesítés nemzetközi területi orientációja, az „élekor”, és*

még kisebb mértékben a high-tech tevékenység is növeli az innovációs és K+F együttműködések előfordulásának a valószínűségét.

Egyértelműen megfigyelhető az összefüggés az innovációs aktivitás és a társadalmi beágyazottság, valamint az együttműködési hajlam között. Azok a cégek, amelyek érdekeltek a kutatásban, fejlesztésben és új termékek, szolgáltatások vagy folyamatok kialakításában, nagyobb valószínűséggel működnek együtt másokkal, összetettebb és nagyobb a kapcsolatrendszerük, nagyobb eséllyel alkotnak hálózatokat, és erősebben ágyazódnak be ezeken a kötéseken keresztül a szervezeti környezetükbe, és fordítva.

Ennek ellenére még így is aggasztóan alacsony a nem piaci szereplők felé irányuló kooperációs csatornák száma és összetétele. A probléma súlyát érzékeltették az alábbi adatok: a 655 innovatívnak minősülő cég 70%-a nem áll kapcsolatban felsőoktatási intézménnyel (a nem innovatívák között az arány még magasabb, 85%-os), 90%-uk nem működött együtt kutatóhellyel, 50%-uk egyetlen gazdaságfejlesztési vagy szakmai szervezethez sem kötődik. A leginkább megdöbbentő adat viszont az, hogy 82%-uk az elmúlt három évben egyetlen egyszer sem működött együtt valamilyen típusú, az innovációt közvetlenül segítő, támogató szervezettel. *Innovációs és együttműködés szorosan összekapcsolódik ugyan, de a probléma az, hogy csupán a vállalatok elenyésző hányadánál.*

A kapcsolathálózati paraméterek alkalmasnak bizonyultak a *vállalkozások osztályozására*. Klaszterelemzéssel hat diszkrét csoportot sikerült kialakítani. A hazai gazdasági élet felső 30 000 szervezeteire fókuszáló empirikus felmérésben kidolgozott kapcsolathálózati paraméterek összesített elemzése alapján kimutatható volt, hogy *a KKV-nak és a nagyvállalatoknak a 40%-a nagyon gyengén beágyazott, homogén, kisméretű, és a hálózati megoldásokat nélkülöző szervezetközi kapcsolatrendszerrel rendelkezik*. Az együttműködések keresztül kialakuló igazán összetett, sokszereplős és nagyméretű szervezeti kooperációs környezet, és ezen keresztül a mélyebb gazdasági-társadalmi beágyazódás viszont csak a vállalkozások hatodára, hetedére jellemző.

Sikerült összeállítani a vállalati sikeresség, versenyképesség egy lehetséges receptjét. Ennek a különlegessége az, hogy nem egy elméleti konstrukció (milyen legyen egy cég stb.), hanem egy többváltozós magyarázó modell (logisztikus regresszió) eredménye, ami az általunk mért innovációs és kooperációs adottságok használatára épült. A recept, áttekintve a hatótényezőket, esélyhányadosokat, elég egyszerű: *önálló, belső vagy együttműködéses kutatási-fejlesztési aktivitás, erre épülő saját termék és/vagy szolgáltatási paletta megteremtése, amely folyamatos karbantartást és megújítást igényel, biztosítva a kellő mértékű K+F nyomást a cégen. Ezzel párhuzamosan az sem hátrány, ha a*

vállalkozás nyitott a környezetére, hajlamos az együttműködésekre, összetett szervezeti kapcsolatrendszeren keresztül ágyazódik be a lokális, országos vagy/sőt akár a nemzetközi gazdasági vérkeringés hálózatába és a bilaterális megoldások mellett hajlandó egyre több esetben hálózatokat szervezni vagy azokhoz csatlakozni. Ezekkel a tulajdonságokkal napjainkban még főként csak a nagyobb méretű cégek rendelkeznek, amelyek gyakran egy nagyobb cégcsoport tagjaiként és külföldi tulajdoni háttérrel rendelkezve a nemzetközi piacokhoz kötődnek az értékesítésük vagy beszerzésük szempontjából.

7. Járműipari beszállítói kapcsolatok és hálózatok (2011)

Kapcsolódó publikációk:

Csizmadia Zoltán 2012. Járműipari beszállítói kapcsolatok alapvető sajátosságai és területi differenciálódása. In: Rechnitzer J, Smahó M (szerk.): *A járműipari beszállítói hálózat Kelet- Közép Európában és Magyarországon*. Győr: Universitas-Győr Nonprofit Kft. , 2012. pp. 29-46. (ISBN:978-963-9819-93-1)

A kutatási program⁶ átfogó célja, hogy feltérképezze az autógyártáshoz kapcsolódó hazai vállalkozások *beágyazódását* az adott térség és a tágabb régió gazdasági mezőjébe, *együttműködésüket* az ott rendelkezésre álló gazdasági kapacitásokkal, a *hálózatosság* eddigi folyamatait és lehetőségeit a vállalatközi beszállítói és megrendelői kapcsolatok országos kérdőíves felmérésen alapuló empirikus elemzésén keresztül.

Kutatási probléma, célok és kérdésfelvetések:

A felmérés alapvető keretét a korábbi hazai kutatások által feltárt problémák, hiányosságok, nehézségek jelentették:

	Kutatási problémakör, előzetes feltételezések
KP1	A korábbi hazai kutatások szerint a beszállítói kapcsolatok nem mélyek, nem összetettek.
KP2	Hiányoznak a beszállítási, megrendelési relációkon túli együttműködési formák.
KP3	Kicsi a közvetlen első szintű beszállítói pozíció elérésének az esélye.
KP4	Még csak limitált funkcionalitás jellemzi ezeket a szervezetközi együttműködési pályákat hazánkban.

⁶ A kutatási program a TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KONV-2010-0003 azonosító számú, „Mobilitás és környezet: Járműipari, energetikai és környezeti kutatások a Közép- és Nyugat-dunántúli régióban” című projekt keretében a Magyar Állam és az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg a Széchenyi István Egyetemen.

Az általam végzett elemzés konkrét célja a járműipari beszállítói kapcsolatok alapvető sajátosságainak és területi differenciálódásának a vizsgálata. A részvizsgálat elsődleges feladata *a beszállítókkal és megrendelőkkel kialakított együttműködések minél összetettebb leírása* (a más irányú külső kapcsolatokkal egy külön tanulmány foglalkozik), a befolyásoló tényezők beazonosítása, a területi, időbeli és tartalmi/funkcionális jellemzők sajátosságainak az összegyűjtése. A kapcsolathálózati paraméterek feltérképezése mellett, második fontos célként arra is figyelmet fordítottunk, hogy megvizsgáljuk a beszállítói kapcsolatok milyen jellemzők mentén mutatnak valamilyen *speciális regionális differenciálódást*, azaz miben különbözik, és mutat-e egyedi sajátosságot az Észak-dunántúli régióban működő vállalkozások beszállítói és megrendelői kapcsolatrendszere. Végezetül egyszerűbb páronkénti összefüggések szintjén a kapcsolatokat befolyásoló egyéb más, nem területi alapú (gazdasági-szervezeti) tényezők szerepét is ellenőriztük.

4. ábra Elemzési irányok – kapcsolattípusok és befolyásoló tényezők

Kapcsolat a beszállítókkal

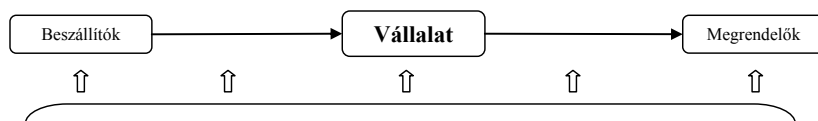
- Van-e beszállítója
- Beszállítók száma
- Okok
- Vásárlások volumene
- Területi elhelyezkedés
- Időtáv
- Kapcsolat jellege
- Segítség
- Közös K+F
- Más együttműködési formák

Más külső kapcsolatok

- Horizontális kapcsolatok fontossága
- Kapcsolatok iránya
- Típusok
- Intenzitás
- Kapcsolatok célja
- Klaszterszervezeti tagság

Kapcsolat a megrendelőkkel

- Kinek szállítanak be
- Megrendelői kör összetettsége
- Területi elhelyezkedés
- Okok
- Kizárólagosság
- Időtáv
- Kapcsolat jellege
- Együttműködési formák
- Segítség

A kapcsolatokat befolyásoló tényezők

Alapítás éve – Telephelyek – Tulajdonosi szerkezet – Foglalkoztatottak száma – Árbevétel – Mióta beszállító – Beszállítás fő terméke - Beszállítói tevékenység árbevételi hányada – Termékcsoportok száma – Legnagyobb vevőktől származó árbevételi hányad – Kizárólagosság – K+F – Tudásáramlási motíváltság – Jövőkép – Stratégia – Export – Piaci pozíció

Forrás: Csizmadia 2012:30.

Fontosabb eredmények:

Megállapítható, hogy kevésbé célzott, a járműiparnál átfogóbb, heterogénebb mintát használó korábbi országos felmérések során megismert generális jegyei a beszállítói kapcsolatoknak és azok rendszereinek a járműiparban is „működnek” és érvényesülnek.

A beszállítói oldali kapcsolatok alaptermészete: A felmérésben szereplő vállalkozások többsége (94%) egyszerre tölt be beszállítói és megrendelői pozíciót bizonyos ellátási láncolatokban, hálózatokban. Ez alapvetően eltérő hálózati stratégiai pozíciót és funkciót jelent számukra. Meglepően magas a közvetlenül autógyáraknak beszállítók (első szintű beszállító) aránya (56%), illetve az első szintű beszállítókat ellátók (másod szintű beszállító) aránya is (68%). A járműipari beszállítói tevékenység többségük számára a legfontosabb gazdasági tranzakciós csatorna (75 százalékos árbevételi hányad), értékesítésük jelentős hányada (átlagosan 50 százaléka) egyetlen (legnagyobb) vásárlójukhoz kapcsolódik, ami jelentős hálózati, kapcsolatrendszeri kiszolgáltatottságra, függőségre utal. A beszállítói kapcsolatok területileg nem koncentrálnak, nagyjából az egyharmaduk csak hazai kapcsolatokkal, másik egyharmaduk viszont csak nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik. Nem beszélhetünk túl összetett motivációs és sikertényező rendszeréről. A megrendelések mögött a cégek többsége szerint a jó minőség garantálása (80%), a kedvező árszint (74%) és a szállítói képesség, kapacitás (60%) áll. Ezen a három tényezőt áll vagy bukik, ettől függ elsődlegesen a hálózatba, láncolatba való belépés, a bennmaradás és a belső strukturális mozgástér is. Többségük keretrendelésre épülő hosszú távú perspektivikus kapcsolatként tekint a vevőivel kialakított beszállítói kapcsolatokra, amit megerősítenek az interakciós csatornához rendelt pénzügyi erőforrások korábban látott koncentrációjának (árbevételen belüli arány, értékesítésen belüli súly) és az ebből fakadó függőségi, kiszolgáltatottsági potenciálnak a sajátosságai. A várakozásoknak megfelelően alacsony a beszállítói aktivitáson túlmutató kapcsolatok jelenléte a láncolatokban, hálózatokban (bár a korábbi országos vizsgálatokhoz képest mindenképpen magasabb). A vállalkozások mindössze 36 százaléka említette meg, hogy más területen is együttműködik a megrendelőivel. A legnagyobb valószínűséggel közös kutatás-fejlesztés (20%) vagy közös beszerzés (13%) fordul elő.

A vevő oldali kapcsolatok alaptermészete: A legnagyobb valószínűséggel 11-50 cég között ingadozik az átlagos beszállítói kör mérete. A cégek egynegyedének viszont 100 fölötti a beszállítói köre. A beszállítóktól való vásárlások az árbevétel igen komoly hányadát jelentik (48% az átlagarány) a cégek többségénél, sőt a vállalatok egynegyedénél ez meghaladja a 67%-os rátát

is, ami már igen komoly volumen koncentráció. A beszállítóik területi elhelyezkedése heterogén képet mutat: többségüknél a megrendelői relációk nemzetközi és hazai partnerek vegyes halmazaira épülnek. Megrendelői oldalról közelítve a kapcsolatokhoz az időtáv rövidül, nincs egyértelműen preferált válaszkategória, bár az egy éves intervallum előfordulása kiugróbb az átlagnál. Összességében nincsen semmilyen időbeli specifikuma a megrendelői kapcsolatoknak. Vevőként a cégek kevésbé preferálják a stratégiai szövetségi jelleget, a keretrendelés mellett itt már nagyobb szerepet kapnak a lazább kapcsolatok (25%). Vevőként a cégek 61 százaléka támogatja a beszállítóit, elsődlegesen a minőségbiztosítási és technológiai fejlesztési vonalon. Vevőként a cégek harmadának más síkra is kiterjed a beszállítókkal való kapcsolattartása. Elsődlegesen a beszerzés (17%), majd a K+F (12%) és a képzés (11%) területén figyelhetők meg vállalatközi együttműködések kisebb számban. Egyébként az önálló kutatás-fejlesztés nem tűnik fontos kritériumnak a beszállítók válogatásakor. A vevőként is megjelenő cégek csupán 13 százaléka tartja ezt fontos tényezőnek és csak minden ötödik cég folytat közös K+F tevékenységet a beszállítójával.

Összességében a kapcsolatokat alakító vállalati paraméterek hatása azonos logikát követ a korábbi kutatásokban megismertekkel: a nagyobb árbevétel, a foglalkoztatottak száma, a külföldi tulajdon, illetve bizonyos esetekben a megrendelői pozíció mellett beszállítói tevékenység koncentrátsága, árbevételen belüli súlya is elősegíti a nemzetközi megrendelések, a beszállítókkal történő kooperációk, a beszállítói hálózat méretének (beszállítók számának), a beszállítóknak nyújtott segítség előfordulásának a kedvezőbb alakulását.

Az igazán egyedi vonás a leíró, profilozó nyers adatok mellett inkább a *területi differenciálódásban* figyelhető meg, ahol sikerült kimutatni az észak-dunántúli térségben működő beszállítók és megrendelők csoportjának (alminta) bizonyos egyedi sajátosságait. Meglepően *közel vannak* a megkérdezett cégek a beszállítói hálózatok, láncolatok központi szereplőjéhez (járműgyártók és első szintű beszállítók), vagy ők maguk is első szintű beszállítónak tekinthetők, vagy alacsonyabb fokon integrálódva a rendszerbe szinte mindegyikük rendelkezik egy viszonylag kiterjedt saját beszállítói körrel is. A beszállítói és vevői együttműködési relációk mögött nagyon *komoly erőforrás koncentráció* rejlik, a fontos partnerek árbevételen és értékesítési hányadon belüli súlya igen kiemelkedő. A nemzetközi és hazai kutatásokhoz illeszkedve a minőség, az ár és a rugalmas szállítói kapacitás jelenti a *sikeres belépés- és bennmaradás* hármas alapbázisát. A kapcsolatok általában nem multiplexek, a többség esetében csak egyetlen dologra össz-

pontosulnak. Nagyjából a megkérdezett járműipari beszállítók harmada rendelkezik olyan multiplex kapcsolatrendszerrel, amiben helyet kaphatnak közös K+F tevékenységek, képzések vagy összehangolt beszerzések. A cégek fele, kétharmada egyszerre részese a hazai és a nemzetközi beszállítói láncolatoknak, hálózatoknak, csak egy kisebb hányad (25%) kapcsolatrendszerre redukálódik le a hazai, belföldi gazdasági mezőre. Az Észak-dunántúli régió vállalatai ráadásul korábban léptek be a beszállítói hálózatokba. Nagyobb valószínűséggel alakítanak ki külföldi megrendelőkkel kapcsolatokat, amelyeket általában hosszabb távú keretszerződések vagy stratégiai szövetségi alapú szorosabb relációk alapoznak meg. Megrendelőként pedig a beszállítói hálózataik mérete is kiterjedtebb, magasabb árbevételű belüli volumen koncentráció mellett.

8. Szociális feladatokat ellátó szervezetek együttműködési hálózata a győri város-térségben (2014)⁷

Kapcsolódó publikációk:

Csizmadia Zoltán 2014. Együttműködési kapcsolatok és hálózati struktúrák a győri várostérség szociális intézményrendszerében. Kézirat. 53. p.

A habilitációs eljáráshoz készített kéziratomban egy olyan kutatás eredményeit foglaltam össze, amelyben visszatértem a területi alapon is szerveződő speciális intézményi mezők hálózati alapú szerveződésének elemzéséhez. Az innovációs rendszerek összetett szervezeti komponensekből felépülő regionális alapú kapcsolathálózati mintázatának korábbi leírása után a módszert egy funkcionálisan homogénebb intézményhalmaz esetében alkalmaztam. Győr város tágabb vonzókörzetében (30-40 kilométeres gyűrű) a szociális feladatokat ellátó szervezetek együttműködéseit mértem fel.

A szociális szolgáltatások és ellátások, a szociális munka különböző formái, egyáltalán a társadalmi problémák kezelésének segítő jellegű szakmáinak működése a legtöbb esetben *csapatjátékra, team jellegű munkaformákra*, belső és szakmaközi *interperszonális és szervezeti együttműködésre* kellene, hogy épüljön. A társadalmi tőke és a hálózatelemzés széles elméleti és empirikus szakirodalma alapján egyre világosabban kirajzolódik az *összekapcsoltság, a hálózata-*

⁷ A vizsgálatot a Széchenyi István Egyetemen futó TÁMOP-4.2.2.A-11/1/KONV-2012-0010 számú program („A győri járműipari körzet mint a térségi fejlesztés új iránya és eszköze”) támogatta.

tosodás társadalmi jelentősége, erőforrás és érték jellege. Eddig nem került szakmai fókusz-pontba a szociális rendszer felépítésének és működésének ilyen irányú vizsgálata: főként a közpolitika, a jóléti politika, az önkéntesség és a civil szféra felől közelítettek a társadalmi tőke és a hálózatosodás hatásainak méréséhez a nemzetközi és hazai szakirodalomban. Meglepően hiányos tudással (itt objektív, tényszerű, dokumentált ismeretekre gondolunk, nem a látens, szakmaközi kommunikáció alapuló sejtésekre, szubjektív tapasztalatokra) rendelkezünk a szociális rendszer szereplőinek kapcsolatairól, együttműködéséről, hálózatairól, illetve ezek minőségéről. Ilyen célzatú hazai kutatások eddig nem történtek a témakörben, a kapcsolati megközelítés és a hálózatelemzés főként a szociális tevékenységet folytató civil/nonprofit szervezetek vonatkozásában került előtérbe.

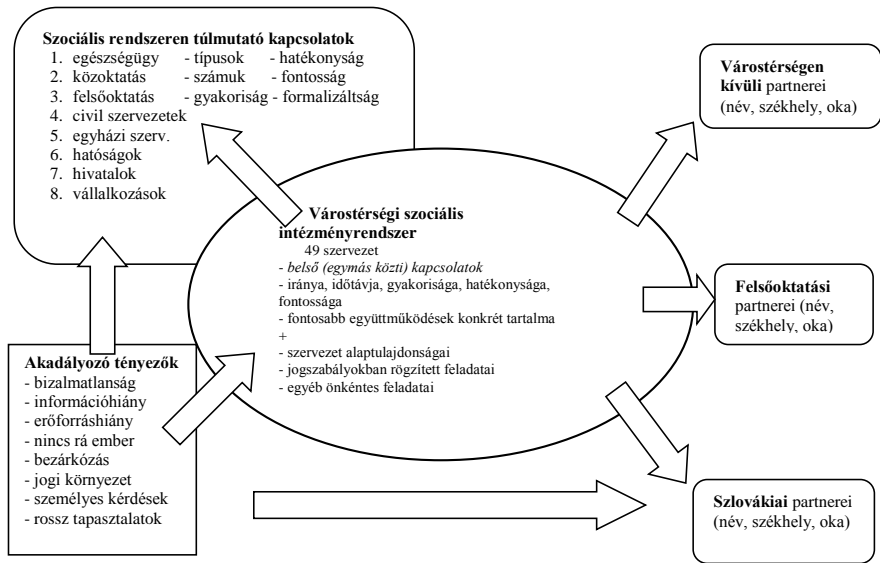
Kutatási probléma, kérdésfelvetések, hipotézisek:

A vizsgálat elsődleges célja az intézményi együttműködési, kapcsolathálózati struktúra empirikus felmérése és értékelése, mivel a szociális ellátórendszer felépítését, szerkezetét, hálózati struktúráját nem ismerjük pontosan. Sőt azt sem, hogy *Győrnek konkrétan milyen jellegű szervező, összefogó, integráló ereje, milyen hatású központi szerepe van* ebben a térségi intézményhálózatban. A városréségi és regionális szervező hatások alapfeltétele egy jól működő, a győri szervezetek köré szerveződő szociális intézményrendszeri együttműködési hálózat kialakulása.

	Kutatási kérdések
K1	Ténylegesen mely (és főleg hány) szervezet tekinthető az intézményrendszer alkotóelemének (hálózat határa és összetétele)?
K2	Milyen összetételű szervezeti környezetbe ágyazódnak be a szociális intézmények?
K3	Egyáltalán milyen az együttműködések jellege, típusa, gyakorisága és minősége és a szociális intézményrendszeren belül?
K4	Milyen tényezők akadályozzák az együttműködések ebben a speciális szervezeti miliőben?
K5	Milyen akadályt jelenthet a megye, régió vagy országhatár az együttműködési kapcsolatokban?
K6	Mely szervezetek tekinthetőek a rendszer/hálózat központi szereplőinek, kulcspontjainak?
K7	Kik szorulnak jelenleg a szolgáltató rendszer perifériájára, hol vannak a szerkezeti lyukak (hiányzó kapcsolatok vagy éppen redundáns csatornák) az intézményrendszeri hálózatban?
K8	Milyen fajsúlya van Győrnek, mint regionális centrumnak a vizsgált nagyvárosi térségben, és meddig terjed a vonzásköri hatása?

Hipotézisek	
H1	Napjainkra még nem alakult ki a szociális ellátórendszer fejlett, sűrű és integrált regionális együttműködési hálózata a győri várostérségben.
H2	A szociális feladatokat ellátó szervezetek közti együttműködési kapcsolatok ritkák, esetlegesek, tartalmi szempontból egyoldalúak.
H3	A kapcsolatrendszerben nem figyelhető meg egy erős, központi szervezeti mag (kulcsszereplők), alacsony sűrűség és decentralizáltság jellemzi a regionális hálózatot.
H4	A jelenlegi térségi együttműködési rendszer főként a győri várostérség köré szerveződik, a város domináns szociális intézményei lehetnek egy ilyen vonzáskörzeti kooperációs hálózat tartópillérei.

5. ábra A szociális intézményekben végzett kapcsolathálózati kérdőíves felmérés kutatási dimenziói

Fontosabb eredmények:

A szervezeti tulajdonságok kapcsán megállapítható, hogy az intézményrendszer nagyon heterogén összetételű, markáns különbségek figyelhetők meg a funkcionális alapjellezőkben. A méret, a költségvetés és az ügyfélkör nagysága alapján is jelentős az adatok szórása. Az érintett szervezetek egy nagyon összetett, sokszínű intézményi mezőbe tudnak beágyazódni kapcsolatainkon keresztül. Kimondottan heterogén a szervezeti kapcsolathálózati környezetük. A lehetőségek szintjén az együttműködési kapcsolatrendszernek közel harminc különböző típusú intéz-

mény lehet az alkotóelem. Az együttműködési kapcsolatok *formái, tartalmi aspektusai* is sokoldalúak. Összesen 26 különböző tartalmú kapcsolatformát azonosítottunk be, amelyek négy nagyobb csoportba rendezhetők. A leggyakrabban a szakmai tapasztalatcserét, az információk megosztását, a szolgáltatások, feladatok összehangolását említették a vizsgálatba bevont szociális intézmények.

A kapcsolatok *előfordulási valószínűsége* kapcsán az egyik meglepő eredmény az, hogy a felmért szervezetek több mint egyharmadának nincs egyetlen partnere sem a *várostérségen kívül*, nem integrálódik egy regionális vagy országos, vagy akár nemzetközi intézményi közegbe. Szinte teljesen hiányoznak a térség *északi irányú, határon átívelő* kapcsolatai is a szociális szférában, csupán egyetlen szervezet rendelkezik szlovák partnerrel. Ezzel szemben kimondottan gyakori a *felsőoktatási intézményekkel* kialakított együttműködés (majdnem kétharmaduk érintett ilyenben), és hasonlóan magas a piaci, *vállalti szektor* jelenléte is a kapcsolathálózatokban.

Kimondottan nagy az együttműködési *kapcsolatrendszerek mérete*. A szociális intézmények átlagosan kb. 35 együttműködő partnerrel rendelkeznek, de ebben a nem szociális feladatokat ellátó és működésükhöz szorosan kapcsolódó intézmények a nagyobb súlyúak (átlagosan 29 partner). A *kapcsolatok minőségi aspektusainál* gyakoriságában jelentkeznek egyedül különbségek. Gyakorlatilag a megkérdezett szervezetek többsége jónak vagy nagyon jónak tartja a meglévő együttműködési kapcsolatait a működés, hatékonyság és a hasznosság, jelentőség szempontjából is. Az együttműködések *akadályozó tényezőik* tekintetében a szervezetek vezetői gyakran hivatkoztak a túlterheltségre, az új kapcsolatok kialakításához és ápolásához szükséges időfaktorra, arra hogy nincs elég idő az ilyen jellegű feladatokra a jelenlegi munkaszervezés és működés mellett. A másik ehhez szorosan kapcsolódó probléma az együttműködési kapcsolatokért felelős, azok kialakításába és fenntartásába bevont szakember hiánya vagy ritkasága.

A szociális intézmények kapcsolathálózatának *alapvető morfológiai jellemzői* a következők:

- kevés a kölcsönösen megerősített kapcsolat (16%), alapvetően 4-6 db (kb. 10%) szociális szervezet alkotja a hálózat magját, amelyek sok esetben akár 15-20 másik intézménnyel is összeköttetésben állnak,
- a hálózat kötéseinek jelentős része ezekhez az integráló, összefogó szervezetekhez kapcsolódik, és ebből fakad a hálózat magas centralizációs indexe is (44,5%),

- az intenzívebb, heti-napi rendszerességű együttműködési kapcsolatok is ennél a hálózati magnál jelennek meg a legnagyobb valószínűséggel,
- a központi szereplők holdudvarában helyezkedik el a kb. 8-10 darab (kb. 20%), a hálózat kötőszám szempontjából másodlagos fontosságú szereplő, limitáltabb, átlagosan 5-10 irányba mutató kötéssel,
- erre a kettős szerkezetű magra fűződnek fel a várostérségi szociális intézményrendszer lazábban integrálódó tagjai, mintegy hálózati függelékként, egy-egy kapcsolaton keresztül,
- alacsony a hálózat sűrűsége (7,9%-os érték), az összes lehetséges kapcsolat közül csak 8 százalék (186) realizálódik,
- a vonzáskörzet térben távolabbi pontjai felé mutató kooperációk ritkábbak, (még a központi szervezetek esetében is)

A hálózat *központi szereplői* a nagyobb méretű, összetett funkciójú nagyvárosi és a térségi egyesített szociális intézmények. A sűrű egymás közti relációkból az is jól kivehető, hogy ezek a központi, integráló szereplők egymással is együttműködnek, egyfajta zárt klasztert alkotnak. Relatív alacsonyak a rendszeres, gyakori, *intenzív együttműködések* a hálózatban (25%), a kapcsolódási pályák dominánsan eseti és ritkább interakciókból állnak. A legintenzívebb kötések a hálózat csomóponti szereplőinél fordulnak elő. A térben egymáshoz közelebbi szervezeteknél is nagyobb a valószínűsége az intenzív relációknak.

Mindezen eredményekből fakadóan a tervezési fázisban felvetett *négy hipotézis* közül kettőt elfogadtunk, egyet részlegesen fogadtunk el, egyet pedig elvetettünk.

H1: Napjakra még nem alakult ki a szociális ellátórendszer fejlett, sűrű és integrált regionális együttműködési hálózata a győri várostérségben. - A hipotézist elfogadjuk. A központi mag tagjain kívül a szervezetek többségének kevés a kapcsolata egymással, alacsony a hálózat sűrűsége, magas a centralizációs értéke, a térbeli távolság alapvetően lecsökkenti a kapcsolatok valószínűségét, gyenge a térségen túlmutató regionális és országos kapcsolatok kialakulásának a valószínűsége. Sűrű, zártabb összefonódások, csomósódások csak a hálózat központi szereplői között figyelhetők meg.

H2: A szociális feladatokat ellátó szervezetek közti együttműködési kapcsolatok ritkák, esetlegesek, tartalmi szempontból egyoldalúak. - A hipotézist részben elfogadjuk. A kapcsolatok

egyoldalúsága nem állja meg a helyét. A nyitott kérdések alapján feltárt kapcsolódási formák, típusok összetettek, sokoldalúak, egymásra épülve tapasztalati, információs és feladat ellátással is összefüggő erőforrás és tudásmegosztást és együttműködést mutatnak azoknál a partnerségi relációknál, ahol szorosabb, régebb óta működő interakciók figyelhetőek meg. A kapcsolatok intenzitásával összefüggő tézist viszont elfogadjuk: a hálózatban megfigyelhető kapcsolatok nagyobbik hányada ritka vagy esetleges, évente vagy maximum néhány havonta előforduló interakcióra épül.

H3: A kapcsolatrendszerben nem figyelhető meg egy erős, központi szervezeti mag (kulcs-szereplők), alacsony sűrűség és decentralizáltság jellemzi a regionális hálózatot. - A hipotézist elvetjük. A magas centralizációs index, a ki-fok és be-fok értékek szórása, a 4-5 szociális szervezetnél megfigyelhető kiugróan magas fokszám és a presztízs mutató, néhány szoros, zárt 5 és 3 szervezetet tartalmazó klikk jelenléte, a gyakoribb kötések csomóponti szereplők közötti előfordulása mind azt erősíti meg, hogy egy fajsúlyos, központi szerepű intézményi mag köré épül a hálózat. A hálózat központi szereplői a nagyobb méretű, összetett funkciójú nagyvárosi és a térségi egyesített szociális intézmények.

H4: A jelenlegi térségi együttműködési rendszer főként a győri várostérség köré szerveződik, a város domináns szociális intézményei lehetnek egy ilyen vonzáskörzeti kooperációs hálózat tartópillérei. - A hipotézist elfogadjuk. A hálózat központi, nagy kapcsoltszámú, egymással is szorosan együttműködő tagjai dominánsan a nagyobb méretű és/vagy összetettebb funkciójú győri szociális intézmények. A Győr körüli kistérségi gyűrű tagjai nem tekinthetőek a rendszer központi szereplőinek, inkább kisebb méretű, térségi (térben közeli) hatókörű partneri hálózatok alközpontjai (pl. csornai, mosonmagyaróvári, komáromi térség).

9. A tézisfüzethez csatolt tanulmányok listája

1. Csizmadia Zoltán 2008. Kapcsolathálózatok és társadalmi „tőkék”. A társadalmi viszonyok felértékelődése a szociológia legújabb szakaszában. In: Némédi Dénes (szerk.): *Modern szociológiai paradigmák*. Budapest: Napvilág Kiadó. 2008. 265–321. p.
2. Csizmadia Zoltán 2009. *Együttműködés és újítóképesség. - Kapcsolati hálózatok és innovációs rendszerek regionális sajátosságai*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2009. 255.p. ISBN: 9789639697447.
3. Csizmadia Zoltán – Grosz András 2011. *Innováció és együttműködés. A kapcsolathálózatok innovációra gyakorolt hatása*. MTA RKK Pécs-Győr. ISBN:978-963-9899-38-4, 254.p.
4. Csizmadia Zoltán 2012. Járműipari beszállítói kapcsolatok alapvető sajátosságai és területi differenciálódása. In: Rechnitzer J, Smahó M (szerk.): *A járműipari beszállítói hálózat Kelet-Közép Európában és Magyarországon*. Győr: Universitas-Győr Nonprofit Kft. 2012. pp. 29-46. (ISBN:978-963-9819-93-1)
5. Csizmadia Zoltán 2012. Az innováció hálózati alapú megközelítése. In: Hardi T, Nárαι M (szerk.): *Térszerkezet és területi folyamatok: Tanulmánykötet Rechnitzer János tiszteletére*. Pécs; Győr: MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, 2012. pp. 125-146. (ISBN:978-963-9899-55-1)
6. Csizmadia Zoltán 2014. Együttműködési kapcsolatok és hálózati struktúrák a győri várostérség szociális intézményrendszerében. Kézirat. 53. p.

10. További kapcsolathálózati témájú publikációk

(MTMT export: 2014.03.10.)

1. Csizmadia Z, Grosz A

Innováció és együttműködési hálózatok Magyarországon

In: Bajmócy Z, Lengyel I, Málóvics Gy (szerk.)

Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság. 407 p.

Szeged: JATEPress, 2012. pp. 52-73.

(SZTE Gazdaságtudományi Kar közleményei)

(ISBN:978-963-315-071-9)

2. Csizmadia Z, Grosz A

Innovation and Cooperation Networks in Hungary

Pécs: Centre for Regional Studies Hungarian Academy of Sciences, 2011. 44 p.

(Discussion Papers; 85.)

(ISBN:978-963-9899-43-8)

3. Csizmadia Z, Grosz A

Innovacionnaja szisztema Zapadnoj Transzdanubii

REGION: EKONOMIKA I SOCIOLOGIJA (3) pp. 231-246. (2011)

4. Barta Gy, Csizmadia Z, Deák Cs, Dóry T, Kiss A, Lengyel B

R&D Cooperation between Universities and Enterprises

Pécs: Centre for Regional Studies Hungarian Academy of Sciences, 2011. 52 p.

(Discussion Papers; 84.)

(ISBN:978-963-989-41-4)

5. Csizmadia Z

Hálózatosság mint lehetőség = Networking ako príležitosť

In: Hardi T, Lados M, Tóth K (szerk.)

Magyar-szlovák agglomeráció Pozsony környékén = Slovensko-maďarská aglomerácia v okolí Bratislavy. 223 p.

Győr; Somorja: MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet - Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2010. pp. 144-153.

(ISBN:978-80-89249-43-5)

6.Csizmadia Z

Társadalmi kapcsolatok és attitűdök a szlovák-magyar határtérségben

In: Hardi T, Tóth K (szerk.)

Határaink mentén: A szlovák-magyar határtérség társadalmi-gazdasági vizsgálata (2008). 283 p. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2009. pp. 59-77.

(ISBN:978-80-89249-31-2)

7.Csizmadia Z

Cooperation and Innovativity: The Network Foundations of the Regional System of Innovation

Pécs: Centre for Regional Studies Hungarian Academy of Sciences, 2009. 39 p.

(Discussion Papers; 70.)

(ISBN:978-963-9899-09-4)

8.Csizmadia Z, Hardi T, Lampl Zs, Nárai M, Reisinger A, Tilinger A

Hardi T (szerk.)

Transborder Movements and Relations in the Slovakian–Hungarian Border Regions

Pécs: Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences, 2008. 47 p.

(Discussion papers; 68.)

(ISBN:978-963-9899-04-9)

9.Csizmadia Z

Társadalmi kapcsolatok a szlovák-magyar határtérségben

TÉR ÉS TÁRSADALOM 22:(3) pp. 27-51. (2008)

10.Csizmadia Z

Együttműködés és újítóképesség: az innováció regionális rendszerének kapcsolathálózati alapjai

SZOCIOLÓGIAI SZEMLE 2: pp. 22-57. (2008)

11.Csizmadia Z, Rechnitzer J

Innovation and cooperation: the network structure of the Hungarian regional innovation system (West-Transdanubia)

In: Paraskakis I, Luneski A, Kayhan A (szerk.)

Proceedings of the 2nd Annual South-East European Doctoral Student Conference. Konferencia helye, ideje: Thessaloniki, Görögország, 2007.06.22-2007.06.23. Thessaloniki: South-East European Research Centre, 2007.pp. 40-58.

(ISBN:978-960-89629-5-8)

12. Csizmadia Z

Határ menti társadalmi kapcsolatok a Nyugat-dunántúli régióban
TÉR ÉS TÁRSADALOM 2: pp. 47-67. (2005)

13. Csizmadia Z

Társadalmi kapcsolatok – struktúra – rétegződés: A szerkezet és az egyenlőtlenség kérdése a társadalmi tőkeelméletekben
In: Némedi D, Szabari V (szerk.)
Kötő-jelek 2003: ELTE Szociológiai Doktori Iskola Évkönyve. 208 p.
Budapest: ELTE, 2004. pp. 119-145.

14. Csizmadia Z

Struktúra és cselekvés: Nan Lin társadalmitőke-elmélete a mikro-makro problematika tükrében
In: Némedi D, Szabari V, Fonyó A (szerk.)
Kötő-jelek 2002: Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Szociológia Doktori Iskolájának Évkönyve. 218 p.
Budapest: ELTE, 2003. pp. 9-29.

15. Csizmadia Z

Az önkormányzati társulások hálózati struktúrái
In: Szretykó Gy (szerk.)
A helyi társadalom szociológiai dimenziói: Különös tekintettel a Balaton régió specifikumaira.
332 p.
Pécs: Comenius Kiadó, 2003. pp. 163-184.
(ISBN:963 862 008 0)

16. Csizmadia Z, Grosz A

Szervezet-központú hálózatok: az ipari parkok térségi-intézményi kapcsolatrendszerének és együttműködési aktivitásának szerkezeti jellemzői
TÉR ÉS TÁRSADALOM 16:(2) pp. 53-80. (2002)